

FIGYELŐ

KRITIKAPÁLYÁZAT

AZ ADMIRÁLIS (B)IRODALMA

Kolumbusz útinaplója
Akadémiai Kiadó, 1991. 68 oldal, 250 Ft

Irodalom-e Kolumbusz naplója? A kérdést nem a korszakoló irodalomtörténész teszi fel, hogy megjelölhesse, mikor és kivel kezdődik az Újvilág irodalma, hanem a kíváncsi olvasó, aki műfajleméleti dilemmának véli a földrészi írásművészetének egyik alapkérdését. Soha jobb alkalom a válaszkeresésre, mint a nevezetes hajónapló újbóli megjelentetése: nemcsak azért, mert az 1941-es kiadást maga Szerb Antal válogatta és magyarította, hanem mert úgy érezzük, a mű fordítás felőli megközelítése más fényben tüntetheti fel az eredeti problémát.

Minden fordítás szükségszerűen metonimiás és metaforás megfeleltetések sorozata, ezek aránya azonban művenként, műfajonként és fordítónként is változik. Ha Kolumbusz naplója nem esztétikai céllal készült, hanem az „igazságra” koncentrálnak dokumentumjellegű írás, a magyar változatában valószínűleg túlsúlyban vannak az érintkezésen alapuló megfeleltetések.

Tegyük próbát. Egymás mellé helyezve az eredetit és a fordítást, nyomban szemünkbe ötlük, hogy a két szövegtest távolról sem egyezik: a magyar változat egynegyede sincs a szövegnek. Szerb Antal bevallottan szelektál, mondván, hogy „az egész napló, számos ismétlése révén, kissé fásaszító olvasmány volna” (6. o.); noha az indoklás inkább elgondolkasztató, mintsem meggyőző, joggal válogathat a közreadó egy amúgy is mozaikszerű műből. A szövegek összevetésekor azonban hamar kiderül, hogy nem egyszerűen erősekvő válogatásról van szó, hanem mindenütt jelen levő szövegkezelési elvről: Szerb a megtartott szövegben is bátran válogat, kivonatol és

csonkít. Hol ismétlődő fordulatokat gyomlá ki, hol a szövegtagolás miatt hagy el sorokat. Az október 28-i bejegyzések között például a pálmafák leírásánál egyszerűen elhagyja a fa törzsére utaló megfigyelést: „*los pies sin aquella camisa*” – mondja az eredeti, ami nem megoldhatatlan fordítói feladat; Tassy 1968-ban így fordítja: „*törzsük alja sima kergű*”, Hargitai pedig 1977-ben a „*törzsükről hiányzik a szoknya*” fordulattal.

Nézzünk hát egy másik hagyományos fogódzót, a szövegben előforduló számszerű adatok magyarítását; ezek természetüknél fogva jobbra könnyen elérhető érintkezési pontot teremtenek egy dokumentum fordításakor. Szerb verziójában távolról sem ez a helyzet: a legváltozatosabb módszerekkel alakítja, módosítja, manipulálja a számokat. A távolságok leírásánál például megkülönbözteti a tengeri és a földrajzi mérföldet, de nem követi szorosan ezt a terminológiát, nem is pontosítja őket, hanem mindent átszámol tengeri mérföldre; ha ellentmondást vél Kolumbusz adataiban, akár el is hagyja őket (pl. szeptember 10.). Az átalakítás egy ilyen dokumentum esetében már önmagában is megkérdőjelezhető (ráadásul, tudjuk, az Admirális „kettős” könyvelést vezetett), hát még ha pontatlan is (lásd például a szeptember 25-i bejegyzésben a felfelé kerekítést). Ennél még meglepőbb a tájolásra utaló adatok kezelése: az iránytű „vonásai”, amelyek több mint tíz fokot jelöltek, alig kerülnek Szerb Antal fordításába; mindjárt az első naplórészletből is kimarad, s ezzel az augusztus 3-i indulás leírása máris pontatlan.

Lássunk még egy hagyományosan biztos pontot: a naplóíró megjelenítését, ami gyakran az egyetlen állandó elem e képlekeny formában. Szerb Antal következetesen egyes szám első személyben beszélteti Kolumbuszt, csak a kurzívval szedett, rövid összekötő szakaszokban vált át harmadik személyre. Épp ez a bökkenő: a fordítandó szöveg bővelkedik a harmadik személyű mondatokban – mindjárt látjuk, miért –, s azok mind az Admirális szájából hangzanak el, holott sok közülük

nyilvánvalóan nem származhatott tőle. Például a **napló** agyonidézett mondata sem: „*E földet először egy Rodrigo da Triana nevű tengerész pillantotta meg, bár én éjszaka 10 órakor a hajófar emelvényéről világosságot láttam.*” (Október 11.)

Talán ennyiből is látszik, hogy Szerb Antal nem tekinti szorosán követhető dokumentumnak Kolumbusz naplóját, s nemhogy nem él az eredeti szövegből természetesen adódó megfeleltetésekkel, hanem olykor kifejezetten az eredeti szöveg ellen dolgozik. Az eredeti szöveg? Hát igen, ez a következő gyenge láncszem: az eredeti tudniillik nem maradt fenn, sőt az a másolat is eltűnt, amelyből Las Casas atya a XVI. században kifejlesztette és egy nagyobb munka részeként közölte a hajónaplót. A spanyol szöveg tehát a **napló** alapvetően kétséges, nyilvánvalóan kivonatolt és gyakran ellentmondásos változata. A spanyol szöveg? Még ez sem biztos támpont: nem arra gondolunk, hogy Kolumbusz közismerten hibásan beszélt Kasztília nyelvét, hanem arra, hogy Szerb Antal minden bizonnyal közvetítő nyelvből (olaszból, franciából, angolból?) fordította a **naplót**.

(Ha meg tudnánk állapítani, hogy Szerb Antal melyik fordításból dolgozott, természetesen arra is fény derülne, hogy az eltérések mennyiben származnak tőle és mennyiben attól az olasz, francia vagy angol fordítótól, akit ő továbbfordított.)

A magyar fordítás tehát csak egyik láncszeme annak az áttételrendszernek, amely így fest:

SPANYOL EREDETI (elveszett) > SPANYOL MÁSZOLAT (elveszett) > KIVONATOLÁS (XVI. sz.) > FORDÍTÁS (olaszra/franciára/angolra) > FORDÍTÁS (magyarra)

Az utolsó elemre, láttuk, olyan fordítási mechanizmusok jellemzők, amelyek önmagukban is gátolják az eredetivel való megfeleltetést; a lánc puszta léte és különösképpen a harmadik elem természete tovább erősíti ezt a tendenciát, és alapjaiban ingatja meg a mű dokumentumértékét. Némi túlzással azt mondhatnánk, hogyha az újkor kezdetét és az Újvilág létét csak Kolumbusz naplója rögzítette volna, Amerika ma is az óvilági utópiák birodalmába tartozna.

Közelítsünk akkor a műhöz a metaforás sorok felől, azt feltételezve, hogy a **napló** fordítása inkább irodalmi mű, mintsem esztétikailag „semleges” dokumentum, s így a közvetettebb megfeleltetések, a „hűtlen hűségek” jelentős szerephez jutnak benne.

Ha szemügyre vesszük a spanyol szöveg stílusát, elsősorban is a leírásokét, az az ember benyomása, hogy egyetlen iskolai fogalmazást olvas. A mindig árulkodó melléknévek például nemcsak „primitívek”, hanem – már-már állandó jelzőként – változatlanul ismétlődnek: a föld mindig „termékeny”, a mező „zöld”, esetleg „szép”, a fák „magasak”, a madarak „sokfélék”, a folyók „nagyok”. Szerb Antal verziójában ennek jobbára nincs nyoma. Az előszóban ugyan azt írja, hogy „*Igyekeztünk stiláris eszközökkel is visszaadni a napló régies nautikus stílusát, naiv őszinteségét*” (6. o.), de a fordítás nemcsak naiv, hanem hagyományos stilisztikai szempontok szerint szép is. Lássunk néhány jellegzetes példát. Kolumbusz egyik leggyakrabban ismétlődő szava a „*mu*”, amely az imént említett melléknévekkel ilyen kapcsolatokat alkot: „*nagyon nagy*”, „*nagyon zöld*”, „*nagyon sima*”. A fordító megoldásai magyarul: „*fölötte széles*”, „*üde zöld*”, „*nyugodt és sima*”. A „*fölötte*” bár más regiszterben szól, mint a „*mu*” spanyolul, még elfogadható mint hangsúlyos, régies megfeleltetés, az „*üde*” azonban nyilvánvalóan fonetikai érteke miatt került a „*zöld*” elé, a végeredmény pedig – „*üde, zöld füvet*” – már költészet; a stilisztikailag szintelen „*nagyon*” melléknévvél való fordítása melléknévkettőzést eredményez, az pedig jól érezhető szöveglejtést. Hasonló jelenséget látunk a segédigék fordításánál. Nincs laposabb állítmány spanyolul, mint az „*haber*”, „*tener*”, „*ser*” valamelyik alakja; így például „*no habia mar grande*”, „*cosas que tenian en la sierra*” feltétlenül üresen cseng; nem így magyarul: az óceán „*sose vel nagy hullámokat*”, „*olyan dolgokat, amelyeket a hegyek közt rejtettek el*”. A határozatlan számnevek is nagyon egyhangúak a spanyol szövegben, Kolumbusz leírása szerint mindenből „*sok*” van vagy éppen „*kevés*”; e fekete-fehér képletet Szerb Antal nemcsak hogy megtartja, hanem erőteljesen sarkítja is: a „*muchas cosas*” a fordításában „*töméntelen dolog*”-ként szerepel (október 15.), a „*con mucha alegría*” pedig így: „*örömiől megindult hangon*” (szeptember 25.).

A stiláris megoldásokon túl sokatmondó az is, hogy a fordító milyen előzetes elképzeléssel magyarította Kolumbusz szövegét. Szemléletéről sok jel árulkodik; a legjellegzetesebb talán az, hogyan oldja meg az időbeli távolságból eredő, elkerülhetetlen értelmezés feladatát. E folyamat során, amit G. Steiner *diakronikus fordításnak* nevez, nemcsak hangsúlyok áthelyezéséről, illetve elhagyásáról van szó, hanem a betoldással, magyarázással, modernizálással létrejövő „többletről”. Szerb Antal hozzáadásai nagyon jellegzetesek: többnyire azt a képet csempészik be a fordításba, amit a művelt olvasó más irodalmi-történelmi művekből alakított ki Amerikáról. Forrásait csak gyanítjuk; biztosan csak az előszóban jelzett Kolumbusz-életrajz említendő (Fernando Colón: COLUMBUSZ KRISTÓF ÉLETE ÉS AMERIKAI FELFEDEZÉSE), valamint Madariagának a lábjegyzetekben szereplő munkái, de a naplón feltétlenül érződik az indián- és kalandregények nyoma is. Egy ártatlan mondatfűzéskor például a mesés Amerika képe bukkan föl: Szerb félbevág egy hosszabb mondatot, elhagyja a „*que*” kötőszót, s ezt írja az új mondat élére: „*Ilyen csoda utoljára csak a zsidók idejében történt...*” (Október 23.) Amikor Kolumbusz „*gentes*”-nek hívja az Újvilág lakóit, magyarul többnyire „*benmszülött*” lesz belőle; olykor még hangsúlyos birtokosjellel is el látja a fordító: a november 12-i bejegyzésben például így szerepel: „*Az én benmszülötteim...*”, holott spanyolul csak „*otros*” van. Hasonló szemléletről árulkodik, hogy a „*los más honrados del pueblo*” kifejezést (a település legtisztelhetőbb férfiai) Szerb a november 6-i naplórészletben egyszerűen „*fönökök*”-nek fordítja, a „*kacika*” mellé pedig beszúrja, hogy „*király*” (december 17.). Érdekes az „*almada/almadia*” magyarázata is: tutajt, illetve indiai (nem indián) csónakot jelent, a fordító pedig következetesen kenunak fordítja, ami ugyan épp Kolumbusztól eredeztethető jövevényszó a spanyolban, de magyarul jóval későbbi és más konnotációjú átvétel, s itt semmiképp sem használható állandó jelleggel. Másutt az indokolatlan konkretizálásból ered az a bizonyos többlet: a felfedezett birodalom újdonságait érthetően csak kerülgeti vagy épp máshoz hasonlítgatja az Admirális, de nem nevezi meg. A paprikát például így mutatja be: „*dióhoz hasonló, róti dolgok*”, ebből Szerb Antal „*vörös epreket*” csinál (november 4.); egy külön

nös földképződményt Kolumbusz így érzékelte: „*egy földdarab, amely olyan, mint egy sziget, de nem az*”, ami magyarul a „*félsziget*” nevet kapja (október 14.); Kuba szigetéről azt hallja a felfedező, hogy „*era muy grande y de gran trato*” (október 24.), mire Szerb Antal azt írja, hogy „*igen kiterjedt, és hogy iparúzó nép lakja*”.

Talán ennyi stiláris és szemléleti példa is elegendő, hogy – visszatérve az eredeti kérdéshez – belássuk, hogy Kolumbusz naplója magyarul inkább irodalom, mintsem kortörténeti dokumentum, inkább szép, mint igaz. Az „irodalmasítás” változatos formái ismertek a magyar műfordításban, a fordító egyénisége is eleve ezt az irányt sejtette, így az eredmény első látásra korántsem meglepő. Csak hogy a „szépítésnek” ezek a mechanizmusai a spanyol eredetiben ugyanígy fellelhetők: a napló nemcsak magyarul irodalom, hanem spanyolul is! Szerb Antal látványos „*túlfordításai*” nagyon is hű képet adnak az eredeti szöveg mélyebb viszonyairól: Kolumbusz Kristóf hajónaplója ugyanis felsorakoztatja a fikcióteremtés teljes eszköztárát, s a ténytársítás leple alatt igazi fikciós művet tár elénk. A napló nem azért irodalom, mert minden verbalizálás szükségyszerűen ferdít és torzít (lásd Gibbon és a római birodalom esetét), hanem mert szerzőjének szüntelenül úgy kellett írnia, hogy a valótlanágokat valóságosnak tüntesse fel. Erre két oka is volt: az egyik, tudjuk, hogy nem azt találta az Újvilágban, mint amire számított, s tévedését élete végéig sem korrigálta; a másik, hogy mind királyi megbízói, mind tengerészei olyan eredményeket vártak tőle, amiket nem tudott teljesíteni. Mindkét helyzetből úgy talált kiutat az Admirális, hogy az irodalom eszközeivel művi valóságot teremtett.

Ha csak röviden is, mutassunk néhány példát, hogyan működnek a fentebb vázolt fordítói mechanizmusok alkotói modellként Kolumbusz szövegében.

A valóságalelemek erőteljes szelekciója és folytonos manipulálása a hajónapló minden lapján érzékelhető. Az Újvilágban talált természet leírásakor például elsősorban azt nevezi meg az Admirális, ami valamilyen módon egybevág az elképzelésével, vagy ami igazolhatja utazása hasznosságát – a többit elhagyja, vagy mint látni fogjuk, tartalmilag kioltja. Október 21-én többek közt ezt jegyzi

fel: „Ahogy az egyik öblöcske környékén jártam, megláttam egy kígyót, megöltük, majd a bőrét elvisszem Felsőteknek.” Mesteri szófüzés: a korábban jelzett tengernyi új növényt nem írja le, a kígyót viszont megemlíti, nemcsak azért, mert ismeri, hanem mert majd eldicsekedhet vele az udvarban, ha már aranyat és fűszerféléket nem talált, vagy nem annyit, amennyit remélt. Ezt a szelekciós mechanizmust gyakran egyetlen elv vezérli, a merkantíl szellem. Kolumbusz mindent – embert, állatot, növényt, földet, vizet – aszerint ítél meg s von be a leírásba, hogy az milyen hasznot hajthat. Az áloé „leírása” például így fest: „Itt álóéra is bukkantam, s elhatároztam, hogy holnap tíz mászányit vitetek belőle a hajóra, mert azt mondják, hogy sokat ér.” (Október 21.) A szelekciós elvhez gyakran társul a tartalom specifikus jegyeinek a kioltása: Kolumbusz miután drámaian redukálta a feltárandó valóságot, olyan általános mizban mutatja be, hogy az szinte alig hordoz egyedi tartalmat. Néhány jellegzetes példa: „és van itt annyi fajta, a miénktől eltérő, kisebb-nagyobb madár, hogy az már kész csoda”; „és ezernyi fa is, mindegyiknek más a gyümölcse, és mindegyiknek pompás az illata” (október 21.); „zöld fákkal borított és vízben és mindenfajta gyümölcsben gazdag tájék tárult a szemünk elé” (október 11–12.). Az általános felé közelítés, mint láttuk, nem esztétikai indítatású, de hangsúlyos, ismétlődő használatú áttételesen az arisztotelészi distinkciót igazolja: „a költészet inkább az általánost, a történelem pedig az egyedi eseteket mondja el” (POÉTIKA, 9).

Az elbeszélő azonosságának szüntelen megkérdőjelezése szintén jelen van a naplóban: létezik egy jobbára rejtett, látszólag őszinte hang, amely esendő emberként jeleníti meg Kolumbuszt; egy másik szál a királyt mindenáron szolgálni kívánó alattvalót mutatja be, aki a váradan körülmények ellenére teljesíti ígéretét („Biztos vagyok benne, Felsőges Parancsolóim, hogy ezek az emberek jó keresztények lesznek”, november 6.); a harmadik Kolumbusz a hajókat vezénylő Admirális, aki a tengerészek előtt elhallgatja a tényleges helyzetet, s hamis adatokkal áltatja őket („De embe- reimnek csak 52 tengeri mérföldet mondtam, hogy az utazást rövidebbnek lássák. Ily módon kellett számadást vezetnem: e kisebb számú csak szemszfényvesztés volt...”, szeptember 25.). A különböző „én”-ek gyakran egybefolynak, szeszélyesen váltakoznak, s az amúgy is mozaikos szerke-

zetben rendkívül fikciósan hatnak. Jellegzetes regényszerű megoldás az is, hogy egyik „én” sem vállalja a pontatlanságokat és a várható fiasót, hanem ködösen egymásra vagy épp másra hártják a felelősséget, például így: „Az indiánok azt mesélték, hogy ezen a szigeten aranybányák és gyöngyök találhatóak”; vagy: „...számos bennszülött kijelentése szerint mind déli, mind északnyugati és délnyugati irányban földnek kell lennie...” (Október 28.)

A legizgalmasabb Kolumbusz írói fogásai közül talán az, amikor nem azt írja le, amit lát, hanem azt, amit várt. „Kolumbusz nem felfedez, hanem nyugtáz” – mondják a történészek – s joggal. Ha összeállítjuk azt a főnév- és melléknévlístát, amellyel az Admirális először írta le a karibi tájat, egy olasz reneszánsz kert tárul elénk, vagy talán a bibliai paradicsom képe. A következő részlet nyilvánvalóan egy korábbi irodalmi élmény felidézése, nem pedig egy friss megfigyelés közlése: „Sosem láttam még ennél szebb helyet. A folyó mindkét partját viruló zöld fák szegélyezik, amelyek egészen mások, mint honi fáink. Ezerféle virág és gyümölcs függ rajtuk, közöttük számtalan, egészen kicsi madár édesen dalolgal.” (Október 28.) Hasonló elv érvényesül az őslakók leírásánál: Kolumbusz szerint „nagyon jó nővérsűek, testük szép alakú, arcvonásaik megnyerőek” (október 11–12.), továbbá „tavaszsgot nem ismernek, és nemigen harciasak” és „meztelenül járnak-kelnek, ahogy Isten megteremtette őket” (november 6.). Ezek az ismertetőjegyek nem a felfedezett, hús-vér „indiánt” ábrázolják, hanem azt a mitikus lényt, aki Kolumbusz képzeletében jutott el az Újvilágba, s akit „jó vadember”-nek szoktunk nevezni. A korabeli klisé csak annyiban módosítja, hogy szüntelenül hozzárendeli a már említett hasznossági kritériumot: „E bennszülöttek minden bizonnyal hűséges és okos szolgákká válhatnak” (október 11–12.); „ezek az emberek jó keresztények lesznek, míhelyt jámbor és hívó férfiak beszélni tudják a nyelvüket” (november 6.).

Még sorolhatnánk a példákat és párhuzamokat, de reméljük, így is kiderült: Kolumbusz éppúgy „bánik” a valósággal, ahogy Szerb a napló eredetijével. A szövegek megfeleltetése ellentmondásos, de a bennük rejlő viszonyok egybevág. Szerb Antal magyarázata tehát nem romanikus, irodalmiasított historizálás, nem is a gyakran látott „szépség esztétikájának” a rávetése a XV–XVI. szá-

zadi „igazság kritériumára”, hanem a szöveg „hamisságának”, eredendően fikciós voltának hű és leleményes visszaadása. Az Admirális műve pedig nem esztétikailag semleges hajónapló, amelyben egy új birodalom tényeit-adatait rögzítette, hanem az igazságot megkerülő, az igazság elől az irodalom legváltozatosabb fikciós formáiba való menekülés.

Kolumbusz naplója így inkább irodalom, mint dokumentum, akárcsak a „spanyol-amerikai krónikák” címkéjével ellátott XVI. századi művek egész sora. Hogy mennyire irodalom, s főleg hogy milyen irodalom ez a corpus, amelyben oly különös elegyet alkotnak a hagyományos szerző-, nyelv- és műfajfelfogások, már túlfeszítené e fordításkritikának indult recenzió kereteit. Most elégedjünk meg Szerb Antal bravúrával s Borgesnak azzal a bölcsességével, hogy a fordítás az alkotás egyik legszemléletesebb metaforája.

Scholz László

FEDEZZÜK FEL AMERIKÁT!

Daniel J. Boorstin: Az amerikaiak. A gyurmatosítás kora

Fordította Magyarics Tamás
Gondolat, 1991, 540 oldal, 496 Ft

Paolo Emilio Taviani: Kolumbusszal Amerikába. 1492

Fordította Toth Éva
Helikon, 1992, 110 oldal, 590 Ft

Carl N. Degler: Az élő múlt. Milyen erők formálják Amerika mai képét?

Fordította Szuhay-Havas Ervin
Európa, megjelenés előtt

Amerikát nem ismerjük. Az utolsó olvasmányos és nagyközönségnek szánt USA-történet 1946-ban jelent meg hazánkban (Nevins és Commager: AMERIKA. EGY SZABAD NÉP TÖRTÉNETE. Cserépfalvi, Budapest), az 1960-as években kiadott, szovjet szerzők által írt két-kötetes Amerika-történettel pedig kultúrpolitikánk irányítói minden bizonnyal el akar-

ták venni az érdeklődők kedvét a téma tanulmányozásától (AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK TÖRTÉNETE. I-II Gondolat, 1964). Az Egyesült Államok megalakulásának kétszázadik évfordulóján, 1976-ban mindössze egyetlen vékonyka kötet jelent meg a függetlenségi háború történetéről (Szuhay-Havas Ervin: TIZENHÁROM CSILLAG Kossuth). Olykor-olykor kiadtak egy-egy életrajzi művet, de Carl Sandburg nagyszabású és klasszikus értékű Lincoln-életrajzától eltekintve (Gondolat, 1965) valamennyit magyar vagy szovjet szerzők írták, s ez utóbbiak távolról sem voltak a történeti tárgyilagosság megtestesítői. Az amerikai történelmi szakirodalom klasszikus műveiből csak a nyolcvanas években adtak ki néhányat (Henry Adams: THOMAS JEFFERSON ELSŐ ELNÖKSÉGE. Európa, 1986; Charles A. Beard: AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ALKOTMÁNYÁNAK GAZDASÁGI ÉRTELMEZÉSE. Európa, 1988). Ezek azonban egy-egy rövidebb időszak problémáit mélyebben feldolgozó tudományos művek, s nem pótolhatják a népszerű, ismeretterjesztő, összefoglaló művek hiányát. Aki napjainkban magyar nyelven szeretne megismerkedni az Egyesült Államok történetének egészével, annak ötven évnél is régebbi, elavult összefoglalások állnak a rendelkezésére, vagy ha ezekkel nem elégszik meg, át kell rágnia magát tucatnyi, különböző jellegű és egyenetlen színvonalú feldolgozáson.

Nem ismerjük Amerikát, pedig a rendszerváltás óta egyre inkább jelen van mindennapi életünkben. Politikusok, üzletemberek és diákok látogatnak el hozzánk az óceán túlsó partjáról, egyre több amerikai filmet vetítenek a mozikban, sorra nyílnak az amerikai gyorsétkeztetés vendéglői, s magyar diákok is egyre nagyobb számban jutnak el amerikai egyetemekre. Aki azonban nem ismeri Amerika történelmét, az nem értheti meg társadalmának, intézményeinek és kultúrájának sajátosságait sem. Az amerikai úti beszámolókat nemegyszer értetlenséggel, idegenkedéssel és gyanakvással hallgatják hazánkban. Van ebben az Amerika-jelenségben valami kihívó, zavarbaejtő, nyugtalanító és bosszantó. Talán az, hogy európai méretekhez és előítéletekhez szokott gondolkodásmódunkkal egyszerűen képtelenek vagyunk felmérni ezt a túlságosan is hatalmas, gazdag és sokszínű országot? Könnyű jóindulatú ér-